

EBU'L-A'LÂ MEVDÛDÎ'NİN TEFHÎM'Ü'L-KURÂN'I*

Charles J. Adams
Çev.:Ömer Başkan**

Pakistanlı ünlü dini lider, naşir ve politik şahsiyet Mevdudi'nin (1903-1979)¹pek çok eserinden biri de, *Tefhimü'l-Kur'an* isimli Kuran tefsiridir. İlk bölümü 1951' de Lahor'da yayımlanmış Orijinal Urduca bakısı; Arapça Kur'an metnini, Urduca çevirisini ve tefsirini içeren altı büyük cildi kapsamaktadır. Tefsirin ilk yazımı 1942'de Mevdudi küçük bir cemaatle birlikte Pencap'ın doğusundaki Pathankon yakınlarında kendisinin kurduğu "Dâr al-islam" da ikamet ederken başlamış; Hindistan-Pakistan ayrılması olayının Mevdudi'nin dikkatini başka tarafa yönlendirmesi tefsir yazımını durduruncaya değin, Yusuf suresinin sonuna kadar devam etmiştir. Mevdudi, çalışmanın ilerletilebilmesi, tashihi ve basılan ilk kısımları yeniden gözden geçirilmesi için gereken boş zamanı, Peşhavar Ulu camisindeki oldukça tartışmalı bir olay akabinde güvenlik kuvvetleri tarafından 1948 de tutuklanınca bulabilmiştir. (Dolayısıyla) Tefsir'in Mevdudi'nin Multan Jail de hapsedilmesine çok şey borçlu olduğu söylenebilir. (Nitekim) Tefsirin bütünüyle tamamlanması otuz yılı aşan bir projedir.

Eserin yayımlanmasından kısa bir süre kimliği belirsiz birinin yayımladığı korsan baskılar ortaya çıktı. Bunun üzerine ya-

* Charles J. Adams, "Abû'l-A'lâ Mawdûdî's Tafim al-Qur'ân", *Approaches to the History of the Interpretation of the Qur'ân*, edit.: Andrew Rippin, New York, 1988, pp. 307-323.

** Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi. baskan@gazi.edu.tr

**** Çeviriyi gözden geçirme nezaketini gösteren sayın Doç. Dr. Kenan Has ve Arş. Gör. Halil Kayıkcı'ya müteşekkirim.

¹ Mevdudi'nin eserleri ve hakkındaki araştırmalara dair bir bibliyografya için bkz. Qazi Zulkadr Siddiqi, S. M. Alsam, M. M. Ahsan, "A Bibliography of Writings by and about Mawlânâ Sayyid Abul A'lâ Mawdudi", *Islamic Perspectives: Studies in Honour of Mawlânâ Sayyid Abul A'lâ*, edit.: Khurshid Ahmad, Zafar Ishaq Ansari, Leicester, 1979, 3-14. Mevdudi'nin hayatı ve faaliyetine dair daha fazla bilgi şu eserlerde bulunabilir: Kalim Bahadur, *The Jama'at-i Islami of Pakistan*, Lahore, 1978; Charles J. Adams, "The Ideology of Mawlana Mawdudi", edit.: Donald Smith, *South Asian Politics and Religion*, Princeton, 1966, 371-97; id., "Mawdudi and Islamic State", *Voices of Resurgent Islam*, edit.: John Esposito, New York, 1983, 99-133.

yıncı elindeki nüshaların (eserin) orijinalliğini korumak için yayınladığı nüshaları numaralandırdı ve hem yayıncının hem de yazarın imzasını ekledi.

Tefhim'in 1967 de yapılmaya başlanan ancak tamamlanmamış İngilizce çevirisi 1984 de orta boy 12 cilde ulaşmıştı.² İlk 46 sureyi kapsayan bu ana kadar basılmış İngilizce çevirisinin bölümleri Ahkaf suresinin sonuna kadar içermektedir. Bu İngilizce versiyon, katiyen Urduca orijinalindeki anlamları doğru düzgün karşılayan ve güvenilir bir çeviri değildir. Genel anlam (düzeyi) aynı olmakla birlikte metnin hem kısmen sadeleştirilmesi hem de kısmen yeniden düzenlenmesi söz konusudur.

Tefsire yazdığı önsözde Mevdudi çalışmayı hazırlamadaki amacını; "Kutsal Kitap'ın engin bilgisine susamış, orta düzeyde eğitilmiş Hindistanlı müslüman kitleye Kur'an'ı açıklamak" olarak belirtmektedir. Nitekim o, Hindistan'da yaşayan birçok bireyin ne Arapça bilgisine ne de sağlam ve doğru birçok bilgiyi gerektiren Kur'an ilimleri altyapısına sahip olmadığına inanıyordu. Mevdudi Halen istifade edilebilir mevcut birçok eser ortada iken, Urdu dilinde Kur'an'a ilişkin ilave teknik çalışmalara ihtiyaç olmadığını ifade eder. Dolayısıyla (aynı minvalde) yeni bir çalışma yapmak işgüzarlık olur. Zihni planda özel bir okuyucu kitlesi hedeflemesindeki maksadının, anlamlarında hiçbir şüpheye yer olmayan Kur'an pasajlarının (muhkem ayetler) öğretilerini net ve tesirli bir biçimde açıklamak ve diğer pasajlarla (müteşabih ayetler) ilişkileri bağlamında zihinde belirmesi muhtemel sorulara cevap vermektir. Çalışma, Kur'an âlimlerinin ihtisaslarına katkı sağlamayı amaç edinmediğine göre, bilimsel Kur'an araştırmalarının, şu veya bu şekilde kullanılan yöntemlerinin ve araçlarının tamamından yararlanmayı düşünmez, sadece ilgili çalışmaların hedeflenen okuyucu kitlesine uygun materyallerini gözetir/ referans/hedef olarak alır.

Az çok benzer bir düşünce, çeviri biçimine de hakimdir. Mevdudi bu durumu; kelimesi kelimesine yapılan geleneksel çeviri biçimini terk ettiği, kabul edilen sıraya göre satır arası serbest bir çeviri yöntemini benimsediği şeklinde izah eder. Bu seçim; metindeki her bir kelimenin tam manasıyla anlaşılabilmesi-

² Bu yazıdaki tüm referanslar "Abû'l-A'lâ Mawdûdî, *The Meaning of The Qur'ân*, trans.: Muhammad Akbar, Lahore, 1970." başlığı ile basılan bu çeviridir.

ne imkan tanıyan geleneksel yöntem anlayışına ilişkin takdir eksikliğinden değil, aksine Mevdudi'nin; Ali Tehanevi, Mevlana Eşref, Mevlana Mahmud el-Hasan, Şah Abdulkadir ve de Şah Veliyyullah gibi ilim adamlarının aynı doğrultudaki çalışmalarının önceki çabalara hiçbir şey ekleyememesini mahkum etmekten kaynaklanan bir seçimdir. Üstelik Mevdudi'nin amacı onlarinkinden farklıdır. Tartışmasız üstünlüklerine rağmen literal çeviriler de şüphesiz eksiklikleri içerirler. Her şeyden önce bu tür çeviriler Arapça bilmeyen birine, orijinal metnin ifade gücünü ve belagatini hissettiremezler. Kur'an, kutsal formunda "tilâvet" edildiğinde insanın tüylerini ürpertir. Ne var ki, literal çevirileri aynı etkiyi yaratamaz. Ne orijinalinin harekete geçirdiği duyuları harekete geçirirler ne de edebî mükemmelliğini yansıtabilirler. Eğer bu sayılanlar birer eksiklik ise; (bunlar sebebiyle) Kur'an'a duyulan saygınlık zedelenecek ve Kur'an'ın Araplar, daha doğrusu dünyadaki pek çok insan üzerindeki etkin dönüştürücü/transforme gücünün nasıl ve niçinliğini anlama imkanı ortadan kalkacaktır. Satır arası ve buna benzer çevirilerdeki bir başka eksiklik de, Arapça metin ile çeviri metnin yan yana sütunlar halinde düzenlenen modern yönteme göre dizilmiş olmalarıdır. Mevdudi, bu tür çeviri biçiminin şu sorunları doğurduğuna inanmaktadır:

Bu tür çeviriler işlenen konunun akıcılığını yok etmekte, bütünü kavramayla algılanabilecek öğretinin anlaşılmasını engellemektedir. Bu; alimlerin ayetleri her birine numara verip diğerlerinden bağımsız olarak sınıflandırdıkları, sonra da bütünden bağımsız olarak sanki tek başına varlık gibiymişçesine onları (anlamlandırma) işlemine tabi tutmalarının yer aldığı İngilizce çevirilere de özgü bir eksikliktir. Dahası; İngiliz çevirmenler yaptıkları Kur'an çevirilerinde İncil'in dilini kullanmaya eğilimlidirler ki sonuç olarak bu menfi tutum müslüman kutsal kitabını anlaşılmasız hale getirmiştir.

Literal Kur'an çevirilerinin doğurduğu bir başka sıkıntı da, orijinal Kur'an bildirimlerinin (çeviri dilde) yeniden üretimi ve doğal yapılarını hissettirebilme konusundaki yetersizlikleridir. Unutulmamalıdır ki Kur'an ezbere okunan, sözlü bir iletişimdir. Öyle ki yazılmaksızın konuşulur. Mevdudi sözlü dille yazılı dil arasındaki farka ilişkin önemli birçok noktayı masaya yatırır ve şu hususta ısrar eder: Yazılı bir dilin anlaşılması sadece birçok keli-

menin kullanılmasıyla mümkün iken sözlü anlatımın kesin/zımnı anlamı çoğunlukla sesin tonu, vurguları (jest) ve mimikler vs. tarafından belirlenir. Eğer birisi Kur'an'ı literal çevirinin kelimeleri açısından düşünürse; orijinalinin kalitesini –ve anlamını- kavramada ciddi bir başarısızlıkla karşılaşacaktır.

Literal çevirilerin başarısızlıklarından biri de, dilin özel Kur'an'ı kullanımından kaynaklanan olası bir başarısızlıktır. Kur'an apaçık bir Arapça ile gönderilmiş olmasına rağmen, sık sık alışılmış anlamları dışında teknik anlamlarıyla kullanılan kelimelere yer verir. Yine aynı kelimeyi bağlam gereği farklı anlamlarda kullanabilir. Bütün ilgisini literal, kelimesi kelimesine çeviri biçimine yoğunlaştıran bir kişi, Mevdudi'nin kanaatine göre bu nedenle mesajı anlama konusunda muhtemelen ciddi bir kayba uğrayacaktır. Bu bağlamda Mevdudi örnek olarak “küfr” kelimesinin³ Kur'an'ı kullanımını aktarır ve şunu söyler: Bu kelime; anlamını kesin bir biçimde sınırlama eğilimine sahip, ümmetin fakih ve kelimcileri tarafından kendisine yüklenen anlamdan çok net biçimde farklı bir manada kullanılmıştır. Kur'an'daki karşılaştırma mantığına uygun olarak, bu kelime farklı anlamları ifade için kullanılmıştır. Genel anlam düzeyinde imansız olmayı; bir başka zaman “imanı reddetmeyi/inkarı” ifade etse bile başka bir kullanımda da “nankörlük” anlamına gelebilir. Bir başka biçimde kullanılışıyla da “Allah'a iman gerektirdiği görevleri yerine getirmedeki başarısızlığı” işaret edebilir.

Sayılan eksikliklerden dolayı Mevdudi literal çeviri yöntemi yerine Kur'an'ın anlamının doğru-düzgün aktarılabilmesi için metni, hatırı sayılır derecede bir serbestlikle işlemeyi tercih eder. O; sade Arapça'yı, sade bir Urduca'ya çevirme amacını vurgulamanın/beyan etmenin yanı sıra okuyucusunun, sıradan bir şahsın anlama daha da ötesi doğru anlama zaruretiyle ilgilenir.

³ i. 10. (Bu referans biçimi orijinal metne özgüdür. Yazar referans aldığı Mevdudi'nin Tefhimu'l-Kuran'ının bir önceki dip notta belirtilen İngilizce çevirisindeki ilgili yerlere atıf yaparken bu sistemi kullanmıştır. Sonraki bazı dipnotlarda, Mevdudi'nin benimsediği formata uygun olarak ilgili açıklama notlarının numarasına da göndermeleri içeren bu sisteme göre, Romen rakamları kullanılarak cilt numarasına; “n.” imiyle de ilgili açıklama notuna gönderme söz konusudur. Mesela, “vii. 195 n. 43” şeklinde verilen referans biçimi, “c. 7, açıklama notu: 43” şeklinde anlaşılmalıdır. Özgün referans biçiminin korunması adına çeviride bu dipnot formatına müdahale edilmemiştir.)

Tefsir, önsöze ek olarak uzun bir giriş bölümünü de içerir. Bu girişte Mevdudi; okuyucunun, Kur'an'ın anlaşılması bağlamında zorunlu olarak ortaya çıkan problemlerin bilincinde olmasını sağlamayı ve akla gelmesi muhtemel sorulara önceden cevap vermeyi amaçladığını ifade etmektedir. Daha sonra tartışılan - ayetlerin tertibine ilişkin akıl yürütmeler, metnin mushaflaştırılması süreci, kıraat farklılıkları ve kabul edilmiş metnin güvenilirliği olarak bilinen- meselelerin, modern dönemde eleştirel Kur'an âlimlerini çokça meşgul eden bir takım problemlerle ilgisi olmalıdır. Mevdudi; ilk kez Kur'an'a yönelen biri için muhtemelen Kur'an'ın ona bir bilmece/bulmaca gibi geleceği gerçeğini göz ardı etmez.⁴ Çünkü Kur'an; diğer kitaplar gibi bir tertibe sahip değildir, belli bir edebi form sergilemez, onun ayetleri öğretilerin sistematik sunumuna yönelik bir birliktelik sergilemez, tekrarlamalı bir üslup hakimdir vs... Bütün bunlara ilişkin ortaya çıkan sorunlar sadece ve sadece Kur'an'ın eşsizliğini kavramada başarısız kalan insandan kaynaklanır. Gerçek şudur ki; Kur'an diğer kitaplara benzemez, bu yüzden kişi onun normal kitap ölçülerine uygun olmasını bekleyemez. Bir kitabın neliğine veya ne olması gerektiğine ilişkin önyargılı fikirlerin tümü şunu teslim etmek zorundadır: Kur'an yegâne gerçeğin ta kendisi olduğundan kendi terimleriyle ele alınmalıdır. Kur'an insanlığa semavî bir rehber olarak gönderilmiştir. Temel amaçlarından biri insanları; dünyadaki yaşamlarında başarıya, âhiret hayatında da mutluluğa ulaştıracak gerçek yola/sırat-ı müstakime davet etmektir. Bu temel amaca sağlam bir bakış açısıyla bağlanma, her hangi bir kimseye Kur'an'ın bütünlüğünde her hangi bir uyumsuzluğun ya da düzensizliğin olmadığını keşfettirecektir. Çünkü Kur'an'ın her kelimesi bu merkezi amaca ulaşmayı salık verir/destekler.⁵ Kur'anî üsluptaki çeşitlemeler, çoğunlukla aynı şekilde açıklanmıştır. Temel amacın; değişik statülere sahip farklı insanların bilinçlerine tam anlamıyla yerleştirilebilmesi, hitap biçiminin bazen duygusal ve coşkulu bazen de çok rasyonel ya da hukuki bir forma sahip olmasını zorunlu kılmıştır. Peygamber bir hareketin öncüsü/kurucusudur -(bu ifade) Mevdudi'nin politik ve reform etkinliklerine ilişkin bir anahtar kavramdır- vahiyler de, peş peşe aşamalardan geçmesi gerektiğinden hareketin farklı

⁴ i. 7-8.

⁵ i. 13.

gereksinimlerine adapte edilmişlerdir. İşte bu yüzden Kur'an zorunlu olarak bazen bir biçimde bazen de farklı şekilde konuşmuş, temel amentü ifadelerini ve ahlak yasalarını da sık sık tekrar etmiştir.⁶ Kısacası; Kur'an'a ilişkin öne sürülen karışıklık/düzensizlik sorunu, Kutsal Kitab'ın tabiatı ve onun yapmaya çalıştığı ile uzlaşmaya yanaşmayan kimselerin zihinleri dışında asla var olmaz.

Mevdudi; Kur'an metninin derlenmesi sürecini, geleneksel rivayetlerin bir araya getirilmiş öğelerinden hareketle izah eder. Ve şöyle der: Kur'an Muhammed'in yönetiminde çeşitli materyallere yazılmıştır, ayet ayet (her parça) vahyedilir edilmez yazıya geçirilmiş, (materyallere yazılı) ayetler bir muhafaza içinde toplanmıştır. Böylelikle peygamber gerek surelerin mushaf içi düzenleri, gerek surelerin içerik düzenleri gerekse de ayetlerin bir araya getirilmesi konusunda ilahi telkinin/vahyin gözetimi/sorumluluğu altına alınmıştır. Kur'an ayetlerinin tertibi, çok net bir biçimde, Cebrail'in huzurunda yerine getirdiği bir eylem olarak Kutsal Kitab'ın tamamını ezbere okumasında gösterilmiştir/belirlenmiştir. Mevdudi, "Niçin surelerin mushaf içi tertibi kronolojik/nüzul sıralarına göre düzenlenmemiştir?" sorusuna verdiği cevapta şunu tekrar vurgular: Henüz kurulmakta olan bir toplum yapısının gereksinimleri, kurulmuş bir toplum yapısının-kilerden farklıdır. Ayetlerin belli bir kronolojik sıraya göre nüzulü henüz kurulmakta olan yeni bir toplumun ihtiyaçlarına cevap verse de Kur'an; sadece 7. yüzyıl Arabistan'ına ait bir kitap değil, bütün zamanlara hitap eden evrensel bir kitaptır. Yeni kurulan bir toplum, dini hayatının sürekliliğini sağlayabilmesi için bir biçimde kendisine sunulan öğretileri içselleştirmek zorundadır. İşte bu sebepten dolayı dinin pratiklerine ilişkin detaylı direktifleri içeren Bakara gibi uzun sureler hemen Kur'an'ın başlangıç bölümünde yerlerini almışlardır. Yeni bir toplum başka her şeyden çok nasıl davranılması gerektiğine ilişkin kesin bilgiye ihtiyaç hisseder.

Kuran'ın derlenmesi aşağıda sunulduğu şekliyle gerçekleştirilmiştir: Ömer'in teşvikiyle Ebubekir, Zeyd bin Sabit'in Kur'an'ı iki kapak arasına alınmış bir kitap halinde derlemesini sağlamış, derlenen bu resmi nüsha ona müracaat etmek isteyebilecek her-

⁶ i. 20.

kes için Hafsa bint Ömer'in koruması altına verilmiştir.⁷

Osman'ın fonksiyonuna gelince, diğer bütün nüshaların yakılmasını sağlayarak Kur'an'ın Kureyş lehçesi üzerine okunuşunun arılığının korunması ve resmi nüsha esas alınarak Kur'an'ın çoğaltılması olmuştur. Kurallaşmış doğru telaffuzu sağlamak ve o an için Arap yazısından kaynaklanan eksiklikleri bertaraf etmek için Osman bir de merkez dışına gönderilen Kur'an'ın her resmi nüshasının yanı sıra bir kârinin gönderilmesini emretmiştir.⁸ Mevudi'ye göre; (toplumun bütün unsurların tarafından) kabul görmüş Kur'an'ın/mushafın yüzde yüz otantikliği/güvenirliliği, el yazması ana nüsha ile günümüzde basılan Kur'an nüshaları arasında hiçbir farklılığın söz konusu olmaması, hatta Cezayir'de satın alınan bir Kur'an'la, Java'da satın alınan bir Kur'an mushafının noktasına, harekesine varıncaya kadar aynı olması gerçeğinin teminatı altındadır.

Kur'an'a ilişkin eleştirel çalışmaları meşgul eden özellikle de hassas bir müslümanın zihninde şüphe uyandırması muhtemel ana sorunlara, giriş bölümünde değinilip geçilir, (daha da ötesi) bu temel sorunlar gelişi güzel, sıradan problemler gibi yüzeysel bir bakış açısıyla ele alınır. Bu yüzeysellik Mevdudi'nin sorunların farkında olduğuna ilişkin özgüveninden kaynaklanmaktadır. Hâlbuki sorunların çözümlerine yönelik kayda değer bir katkı sağladığı da söylenemez. Belirli bir kitlenin mesajın alıcısı olarak amaçlanması ve tefsirini bağımsız Hindistan bölgesi dışında olası bir azınlık tarafından okunabilecek Urdu dilinde kaleme almış olması göz önüne alınırsa onun bu tavrı şaşırtıcı değildir. (Çünkü) Mevdudi zaman zaman tefsirin bazı bölümlerinde biraz önce dile getirilen problemleri daha detaylı bir biçimde ele alsa da eleştirel bir yazın faaliyetinden ziyade, mühtedilere vaaz veriyordu. Görünen şudur ki, Mevdudi'yi özellikle de tekil olarak surelerin içyapıları uğraştırmakta idi. Surelerdeki konuların ani değişiklikleri ya da farklı yerlerde ele alınan meselelerin tekrarları vb.ni biri nasıl açıklar? Mevdudi'ye göre, ayetler ve pasajlar bağlamlarından koparılıp kendi başlarına tekil olarak düşünüldüklerinde bu sorular/sorunlar baş gösterir. Bu sorulara verilecek cevaplar bütün olarak surelerin mantığında bulunabilir. Kur'an'ı iletişimin

⁷ i. 2-3.

⁸ i. 26.

en temel ögesi suredir ki, her bir sure Kur'an'ın merkez tema ve amacının ayrılmaz parçasını oluşturur. Bu nedenle her bir sure, farklı ayet ve konuların tam bir uyum içerisinde tartışılmasıyla oluşmuş bir mantık örgüsüne sahiptir. Mevdudi sık sık, bahis konusu edilen hangi sure olursa olsun, (surenin) kendi mantığını anlama/sezme ve surenin içerdiği tartışmanın akıcılığına riayet etme gerekliliğini vurgular. Eğer birisi, Kur'an'ın ruhunu ve hakikatini kavırsa hiçbir şey tesadüfi ve sıra dışı değildir. Bu ana fikri takviye etmek üzere her sure; konusunu, temel amacını düzenleyen bir girişle ve metindeki ani geçişleri/değişimleri ele aldıklarında aynı ana fikirle ilişki kuran açıklama notlarıyla desteklenir. Bu yönüyle Tefsir (Tefhimu'l-Kur'ân) kuşkusuz Kur'an'a ilişkin açık eleştiriler karşısında savunuyu işlevini üstlenmiştir. Aynı zamanda bu savunmayı yürütürken de, Kur'an'ın ve daha genel olarak İslam öğretisinin rasyonelliğine ilişkin genel bir çerçeve de oluşturur. Bu konu Mevdudi'nin diğer ilgelerine nazaran merkezi bir yer tutar; haddi zatında Mevdudi şunu savunur: İlkelere asla taviz vermeyen İslam'ın rasyonelliği, İslam'ın en güçlü özelliklerindendir ve onun geçerliliğinin ve gerçekliğinin kanıtıdır. Kur'an'ı yorumlama yöntemleri açısından rasyonel yapıya ilgi Mevdudi'nin orijinal (kanıt) metne/İmam Mushaf'a ilişkin araştırmayı reddettiğini gösterir. O bağlamından koparılmış bir biçimde cümle veya tek bir kelimedenden genel sonuçlar çıkarsamayız/resmetmeyi ne tasvip eder/doğru bulur ne de böyle bir yol takip eder. Kuran pasajları daima daha geniş bir yapıyı oluşturan sure içine yerleştirilmiştir ve tartışma sürekli/birbirini izler kılınmıştır; sadece bundan (bu düzenlemeden) sonra pasajlar tam olarak anlaşılabilirler ve surenin diğer bölümleriyle olan bağlantıları takdir edilebilir/gerektiği gibi değerlendirilebilir.

Şimdi tefsirin karakteristik özelliklerinden bazılarını geri dönebiliriz. Biz özel ilgi duyulan pasajları ya da klasik müfessirlerin eserlerinde ihtilaf konusu olan ayetleri dikkate alan yöntemi kesin bir biçimde bir kenara bırakacağız. Kendi sınırları içerisinde ilgi çekici olma ihtimaline rağmen (bu tür tartışmalar) bize, yorumun genel yönelimini tespit etme ya da bu tarzın gelişim süreciyle ilgisi bağlamında tam yerini tespit etme/belirleme hususunda öngörülen/gerekli desteği sağlamaz.

Başlangıç olarak Mevdudi'nin tefsirinde hadisi kullanma biçimine işaret edebiliriz. Yazdıklarının pek çok yerinde Mevdudi, bizatihi Kur'an'ın anlaşılmasında Kuran'dan sonra ikinci asıl

kaynak olarak Muhammed'in sünnetinin önemini vurgular. Mevdudi'ye göre, ilahi vahiy olmakla birlikte bizzat Kur'an'ın kendisi topluma yön verme hususunda yeterli olmayabilir. Azımsanamayacak kadar çok örnekte olduğu üzere Kur'an, önemli problemleri özlü ve soyut/özet bir biçimde ele alır ya da eksik bırakır; bu tür yerlerde yorum yapabilmek için daha çok somut ve pratik yönleri ihtiyaç hissedilir. İslami hayat biçimini kurmak için uğraş veren aktüel bir çaba kitabın (Kur'an'ın) içerdiği bilgiler/emirler gereğince kutsal bir peygambere görev olarak yüklenmiştir.....⁹ Bu perspektiften hareketle sünneti araştırmak/inceleme Kur'an yorumu için zorunlu görünmektedir. Bu duruşun doğal sonucu olarak Kur'an'ın Kuran'la tefsiri görüşünün (başka bir ifadeyle) herhangi bir pasajın sadece Kur'an'ın diğer bölümlerine göndermede bulunarak yorumlanabileceği eğiliminin örtük bir reddi söz konusudur. Hatırlanmalıdır ki Hindistan en azından 19. yy.lın ilk dönemlerine kadar uzanan, "Ehl-i Kur'an" olarak bilinen köklü bir Kur'an müfessirleri geleneğine sahiptir.¹⁰ Mevdudi bu zatların özelliklerini iyi bilir, hatta Pakistan'ın kuruluşu sonrası benzer bir grup olan Gulam Ahmet Pervez'in takipçileri Mevdudi'nin belli başlı ideolojik muhalifleri arasında sayılır. Dolayısıyla Mevdudi'ye göre geleneğe başvurmak; üstünkörü yapılacak bir iş değil aksine önemli bir ilkeyi /esasî temsil etmektir.

İmdi, biri bu söylenenler bağlamında Kur'an mesajını anlamak için aslı bir kaynak olarak oldukça sık hatta sürekli hadise başvurulmuş olduğunu bekleyebilir/zannedebilir. Gerçekte ise tefsirin yöntem anlayışında hadis külliyatına birinci dereceden bir bağımlılık yoktur. Bu açıdan; modern düşünme biçimlerine yeterince duyarlı/hevesli olan Mevdudi'nin Kur'an'ı yorum biçimi ile bizim gelenekçiler olarak bildiğimiz klasik müfessirler arasında az da olsa bir benzerlik söz konusudur. Mevdudi, ortaçağ hukuk okullarına nazaran kendilerini "ghayr magallad/taklit ehli

⁹ i., 31.

¹⁰ Hindistan'daki "Ehl-i Kur'an"ın tarihi için bkz. Raja F. Majid, *Ghulâm Jilânî Barg: A Study in Muslim Rationalism*, (Basılmamış yüksek lisans tezi) McGill University, 1962; C.J. Adams, "The Authority of the Prophetic *hadîth* in the Eyes of Some Modern Muslims", *Essays on Islamic Civilization*, edit.: D. P. Little, Leiden, 1976, 25-47. Hindistan modernizminin genel bağlamı içinde Mevdudi'nin yorum biçiminin ele alınış şekli için bkz. J. M. S. Baljon, *Modern Muslim Koran Interpretation (1880-1960)*, Leiden, 1968, ilgili yerler.

olmayanlar” olarak düşünen müslüman reformist ve ihyâcılardan (devrimcilerden) büyük bir gruba dahildir. Mevdudi gibi bu düşünürlerin çoğu da Kur’an ve Sünneti; modern hayat standartları ile müslüman düşüncenin adaptasyon sürecinde daha fazla özgürlük sağlayabilecek bir yol olarak düşündükleri dinin yegâne otoriteleri addederler. Fıkhî problemler bağlamında Mevdudi, geçmiş fukahânın kanaatlerinin/ictihatlarının kısmen de olsa önemini teslim etmenin yanı sıra, kendilerine göre de ictihadları kesin/son noktayı koyan doğrular olmadığından modern müslümanı onların görüşlerine ilişkin bilgilendirmenin önemine inanır. Modern Müslüman, seleflerinin ictihadlarına bağımlı değildir. Aksine sadece uygun niteliklere sahip olmak koşuluyla Kur’an’ı ve sünneti kendi kendine yorumlama konusunda kendisini özgür hisseder. Mevdudi’nin Kur’an’ı yorumlama tarzının gerçek anahtarı, belli sınırlar dâhilinde aklın egzersizlerine özgürlük talebinde ve Kur’an ve sünnetten çıkarsanan temel ilkelere saklıdır. Onun tefsirde fiilen takip ettiği yöntem, farklı anlamlardan biriyle açıklama ya da Kur’an mesajını kendi ifadeleriyle yeniden biçimlendirme, yorumu kendine mal ettiğinde de doğruluğunu destekleyen makul delilleri sağlama şeklinde işler. Genellikle teknik terimler ya da Kur’anî mecazlara ilişkin açıklamalara yer verildiğinde bu yorumlara dair her hangi bir otoriteye referansta bulunulmaz. Zaman zaman bir hadise atıfta bulunulsa da tutarlı bir biçimde bu tür yorumlara ana kaynaklardan referans gösterme endişesi söz konusu değildir. Görünüşe göre ortaya konan görüşler bizzat Mevdudi’nin kendi otoritesine dayanmaktadır. Tefsirde bu genel tutumun bir istisnası vardır. Tam da bu noktada bu hususu ele alabiliriz.

Bu istisna teşriye ilişkin problemleri detaylı bir şekilde ele alan Kur’an pasajlarıyla sıkı bir ilişki içinde görünmektedir. Örnek olarak, Mekke (döneminde) tartışma konusu yapılan toprak mülkiyeti, toprağın satılması ve kiralanmasını içeren 22. sureye¹¹ ya da eşler/kadın-erkek arasındaki ilişkiyi düzenleyen kuralları ele alan 24. sureye (ilgili ayetlerine) ilişkin yorumları gösterebiliriz. Her bir örneğe ilişkin yorum, Kur’an’ın bizzat söylediğinden çok uzaktır ve eninde sonunda İslam Hukukçuları’nın ayrıntılarıyla ele aldıkları sınırlamaları, istisnaları ve imaları vb. eşliğinde tartışılan önemli meselelere mahsus kuralların tam anlamıyla

¹¹ vii. 195 n. 43.

sistematik bir incelemesine dönüşür. Şu söylenebilir ki, aslında yapılan yorum artık fıkhi pratiğin bir tür aktarıcısına dönüşüverir. Bütün bu ve buna benzer örneklerde, hadisler özgürce referans gösterilir. Mevdudi'nin belirli bir amaç için kabul edilemez ya da zayıf olarak değerlendirdiği hadislerle dair kritiğinin önemli bir bölümü de bu örneklerle ilişkin yorumlarındadır. Bu türden tartışmalarda Mevdudi'nin ne geleneksel ilmi donanımında ne de bilimsel tartışma tekniğinde bir eksiği söz konusu değildir. Mevdudi'nin sünnete ilişkin genel tanımlamaları/beyanları şunu vurgular: Sünnet Kur'an'da belirtilen genel prensiplerin fiili karşılıklarının ayrıntılı açıklamasıdır. Bu kesinlikle Mevdudi'nin, Kur'an'daki yasamaya ilişkin pasajların anlam alanlarını genişletmek için hadisi kullandığı bir yöntemdir. Bundan başka, fukahanın bu noktalar etrafında yoğunlaşan tartışmaları hem yeniden üretilmiş hem de önemli hukukçuların değişen bakış açıları beyan edilmiştir/zikredilmiştir. Tefsirlerin birçok bölümü fukahanın delillerinin, delillerdeki derinliğin ve konuyla ilgili ortaya koydukları İslamî literatüre ilişkin engin bilginin öğrenilebilmesi açısından etkileyicidir. Bu bakış açısında/bu hususta onlar geri kalan birçok tefsirdeki yaklaşıma belirgin bir zıtlık içindedirler. Dahası Kur'an'ın yasamaya ilişkin bölümlerinin yorumları Kutsal Kitab'ın diğer bölümlerine ilişkin yorumlardan çok daha uzun ve de şümullüdür.

Kur'an'ın yasamaya ilişkin bölümlerine ileri derecede yoğunlaşmış bir ilgiden açık olarak şu sonuç ortaya çıkar: Bu sorunlara yoğunlaşmış bir tefsir biçimi Mevdudi'nin gönülden benimsediği bir yorum biçimidir. Nitekim Mevdudi'nin diğer eserleri ve de tefsir yazımıyla eş zamanlı olarak uzun yıllar devam eden Cemaat ve İslamî dava içindeki aktivitesi göz önüne alındığında şunu söyleyebiliriz: Teşriye ilişkin öğretilere yapılan vurgular O'nun İslam'ı algılama biçiminin en sahih anlatımıdır. Mevdudi'ye göre Kur'an'ın temel mesajı, insanlığa yüce yaratıcıları ve sahiplerine karşı saygıyı ve itaati zorunlu kılan teklifidir/mükellefiyettir. O dinin temellerini her iki dünyadaki mukadderatlarını belirleme açısından tüm insanların aldırıp aldırma, uyup uymama konusunda özgür oldukları kesin emir ve yasaklar bütünü olarak anlar. Bu anlamlandırmada, insanın Allah'a ve diğer insanlara karşı sorumluluklarına ilişkin hiçbir belirsizlik söz konusu değildir. O'na göre gerçek takva ya da kullu-

ğün özü/esası, Allah'ın emrettiği her şeye harfiyen itaattir. En yalın anlatımla İslam, insan davranışlarına ilişkin doğru ve yanlışları belirlemiştir; püriten/sofuca olsa da özde ahlaki bir dindir. Bu durum şaşırtıcı olmamalıdır. Çünkü Mevdudi, insanın takip etmesi gereken kılavuzun apaçık şekilde ifadelendirilmiş biçimi olarak gördüğü Kur'an'ın bu pasajlarına ilişkin ince noktalar/detaaylar üzerinde kafa yorar.

Tefsirin bu yönü, yorumun dışında bırakılan şeyler açısından önemlidir. İnsanın konumuna ilişkin hukuki ve ahlaki yaklaşımında, Allah'la mahlukâtı/kulları arasındaki mesafeye ve ikincinin birinciye kayıtsız şartsız itaatine/boyun eğmesine çok fazla ağırlık verir. Allah, efendinin kölesinin nazarındaki konumuna uygun olarak, kendisinden korkulan, kendisine karşı takva gösterilen, kendisine itaat edilen, kendisine saygı gösterilen bir konumda iken, (Allah'ın) ilahi tabiatın/karakterin gizemli yönüne ilişkin tefsirden çıkarsanabilecekler oldukça sınırlıdır. Gerçeği söylemek gerekirse Mevdudi'nin tefsirinde mistisizm/tasavvufa ya da ilahi olanla samimi bir ilişkiyi geliştirmeye ayrılmış bir alana rastlamak oldukça zordur. Allah'ın (kullarına) yakın oluşunu ya da O'nun her an ve her yerde hazır bulunan manevi varlığını ve ona ulaşılabilirliği vurgulayan, "Yüzünüzü nereye döndürürseniz döndürün..." (Bakara, 2/115) ayeti ve benzerleri, Mevdudi tarafından yaptığımız her şeyi gören ve bizi bir gün hesap vermeye çağırarak, amansız bir yargıcın murakabesinin delilleri olarak gösterilir. Tefsirin bu yönü; tasavvufu, bütünüyle ahlaki bir yaşam tarzına ve gönül arılığına eşitleyen "Dinin İhyası ve Tecdidi"ne ilişkin bir çok kitapta ifade olunan manzara-ya paralellik arz eder. Mevdudi, tasavvuf olarak bildiğimiz düşünce bütünüünün çoğunluğuna pek fazla saygı göstermez. Nitekim bu tutum tefsire yer yer pozitif/oldukça etkin –söz gelimi evliyaya tapınma, kutsal kabul edilen insanları aracı kılarak dua etmek, türbelere derin saygı göstermek vb. eylemlere yönelik ciddi eleştirilerde pozitif-, yer yer de negatif/meseleye kayıtsız kalan bir biçimde, -sözgelimi tasavvufi bir sorgulamaya hiç yer vermeyen bir yorumda negatif- olarak yansıtılmıştır.

Tefsir/Tefhimu'l-Kur'an aynı şekilde tefsir çalışmalarının ilgilendiği karakteristik problemlerin bazılarına da oldukça kayıtsızdır. Sözgelimi, Kur'an'ın icazına, varlığına ilişkin yalın bir iddianın ötesinde neredeyse hiç ilgi gösterilmemiştir. Nitekim Mevdudi; Müşrik Araplara bir surenin benzerini yapmaları konu-

sunda meydan okuyan ilgili ayetler bağlamında Kur'an'ın mucizevî edebi kalitesini zikredip, "Takipçileri için peygamberin cezbedici bir yönünün olması gerekiyordu. Allah vergisi peygamberi yetenek, Muhammed'in kendini dinleyen kişiyi etkileme gücünde ortaya çıkmıştır. Muhataplarını etkileme gücü bir taraftan şahsiyetinden diğer taraftan da iki dudağı arasından döken vahiylerin muazzamlığından ve mükemmelliğinden kaynaklanıyordu." iddiasını gündeme getirmekle birlikte Tefsir'de Kur'an'ın cezbedici güzelliği ve edebi dizgisinin her hangi bir analizine yer verilmemiş daha da ötesi, birçok müfessiri adeta büyüleyen metnin retorik yapısı hiçbir şekilde inceden inceye tetkik edilmemiştir. Aynı şekilde metnin dilbilimsel yönüne karşı da bir ilgisizlik söz konusudur. Bununla birlikte arada sırada da olsa Kur'an ifadelerinin biçimsel özelliklerine ilişkin bir takım açıklamalara da yer verildiği söylenebilir. Sözgelimi "tekil bir kelime yerine çoğul bir kelime kullanılmıştır" şeklindeki bir tartışma örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla Tefsir'de filoloji, gramer ve sentaksa ilişkin problemler yer verilen sorunlar listesinin dışında kalır. el-Sâmirî olarak isimlendirilen İsrail oğullarının ibadet etmesi için Altın Buzağı'yı yapan adamın anlatısının/hikayesinin yer aldığı 20. surenin 85-95. ayetlerine ilişkin kapsamlı yorum bu bağlamdaki nadir istisnalardan biridir. Mevdudi bu vasıflandırmayı/sıfatı/unvanı özel bir isim olarak kabul etmez. Bu sıfatın insanın içinde doğduğu ya da yaşadığı yere ilişkin bir niteleme olduğunu iddia eder. Bu iddiasını da "nispet yâsi"na ve Arap dilindeki mârifelik takısının kullanımına ilişkin özlü bir tartışmayla destekler. Tefsir tarihinin erken dönemlerinde itibar edilen Cahiliye Şiiri'yle istişhad vb. gibi tefsir vasıtalarını kullanma bağlamında da benzer bir ilgisizlik söz konusudur. Bu bağlamda birçok tartışmanın eksik bırakılmış olması Mevdudi'nin bu teknik yöntemleri idrak edebilecek donanımına sahip olmayan sıradan insanlar üzerine odaklanmasına hamledilebilir. Bu tarz bir odaklanma Mevdudi'nin Kur'an mesajının bütününe yönelik merkezi bir ilgi oluşturabilme amacına uygundur. Nitekim gereğinden fazla detaya dalma Mevdudi'nin bu temel amacını baltalayabilirdi. Çünkü onun temel amacı, Kur'an'ın insan yaşamına ilişkin hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar açık olan isteklerini içeren ana temalarını, ikna edici ve apaçık bir izah tarzıyla anlatabilmektir. Bu yüzden Tefhimü'l-Kur'an bir tür vaaz olmakla birlikte aynı zamanda Mevdudinin geliştirmeye çalıştığı güçlü bir İslamî

direnış hareketinin temeli ve aracı konumundadır.

Tefsirin dikkat çekici başka bir özelliği de, hem Yahudiliđin hem de Hıristiyanlığın kutsal kitaplarından/Kitab-ı Mukaddes'den yapılan alıntılardır. Hindistan Müslümanları başta olmak üzere özellikle modern dönemde Müslüman araştırmacıların benimsediği titiz bir Kitab-ı Mukaddes araştırması ya da Kitab-ı Mukaddes'in gerçekten ne söylediği açısından ele alınıp incelenmesi eğilimi genel olarak doğru kabul edilse de, Mevdudi'nin yaptığı alıntılar ve bu alıntıları işlevsel bir biçimde kullanması Kitab-ı Mukaddesin aslına uygun malumatına bir delil teşkil eder. Belirli Kuran ayetleri bağlamında doğrudan Kitab-ı Mukaddes'den iktibasta bulunur, alıntılanan pasajlar bazen birkaç sayfa uzunluğundadır. Mesela 19. surenin ilk bölümünde anlatılan vaftizci Yahya'nın doğumuna ilişkin kıssayı nakletmesi bu hususa örnek olarak verilebilir. Konu bağlamındaki açıklayıcı notlar, bütünüyle Luka I: 5-22'nin kopyalanmış halidir. Ne var ki bu örnekte de olduğu üzere ilgi, parantez arası eklenen bilgiler aracılığıyla kıssaların Kur'an ve İncil tarafından benimsenen anlatım biçimlerinin farkına yönlendirilir. Buna göre Kuran'daki anlatım Zekerıyyâ'nın imtihanını Allah'ın işaretlerinden biri olarak sessiz kalmak olarak ifadelendirirken; Luka ise, oğlun müjdelenmesine ilişkin habere dair ilk andaki şüphesinden dolayı, Allah'ın Zekerıyyâ'ya yüklediği bir ceza olarak vasıflandırır. Sessizliđin süresine ilişkin de iki anlatım arasında bir takım farklılıklar söz konusudur.

Kitab-ı Mukaddes'ten bu cömertçe alıntı dikkat çekici olmakla birlikte, bu alıntının kullanıldığı bağlam ve kullanılma biçimi vb. bir takım diğer hususlar daha da ilgi çekicidir. Mevdudi, 19. surenin 13-15. ayetlerine ilişkin açıklayıcı notlarda Kutsal Yahya'nın hayatına ilişkin bir çok detayın elde edilmesi ve anlaşılabilmesinde İnciller'in önemini belirtir.¹² Nitekim Mevdudi, Yahya'nın; eylemleri, mesleği ve akıbetine ilişkin dört incilin her birinden de uzun alıntılara yer vermiştir. Ancak gerek bu örnekte gerekse diğerlerinde de olduğu üzere; her ne kadar Kitab-ı Mukaddes bir takım hususiyetlere ilişkin Kur'an'ın yer verdiğinden daha otantik bilgilere yer veren bir kitap olarak tanımlansa da Kur'an'ı tasdikletmek üzere kullanılır. Dahası alıntılanan Kitab-ı Mukaddes pasajları Kur'an'ın Kitab-ı Mukaddes'e olan üstünlüğünü ifade edecek biçimde Kur'an'la kıyaslanır. Hatta Mevdudi

¹² vi. 66 n. 12.

bir defasında konu bağlamında şunu söyleyiverir: İki metnin, aralarındaki farklara dikkat edilecek şekilde yan yana yüzeysel bir okumaya tabi tutulması bile, Kur'an'ın gerçekliği ve otantikliğini anlamak için kâfidir. Mevdudi, 20. suredeki Adem ve Havva kıssasına ilişkin uzun yorumunu, konu bağlamındaki Kitab-ı Mukaddes'in anlatımına da yer vererek şu şekilde sonlandırır:

“Aşıkardır ki; Kitab-ı Mukaddes, Âdem ve Havvâ'ya hatta onların Allah'ına karşı adil değildir. Daha da ötesi, Kur'an'daki kıssanın bizzat kendisi bile, bu anlatıların Kitab-ı Mukaddes'den kopyalanmadığının apaçık delilidir. Çünkü Kur'an konu bağlamında Kitab-ı Mukaddes'in tahrif edilmeden kalan kısımlarını tasdik ettiği gibi yanlış ifadelerinin de düzeltmektedir.”¹³

Nitekim (Mevdudi'nin öne sürdüğü) bu iddia herhangi bir tartışmaya tabi tutulup kanıtlanmaksızın cesaretle ortaya atılmış bir iddiadan ibarettir.

Az önce işaret edilen Kitab-ı Mukaddes pasajları Tevrat'tan alınmıştır. Gerçekte Tefsir'de yer verilen Kitab-ı Mukaddes materyalinin kahr ekseriyetinin, Yeni Ahit'ten çok daha fazla Tevrat ve Talmud'dan alıntılandığı da doğrudur. Bu husus Kur'an'ın, Hristiyanlarınkine duyulan ilgiye nazaran Yahudilere, onların tarihlerine, peygamberlerine yönelik yoğun ilgisi bağlamında kolaylıkla anlaşılabilecek bir durumdur. Tevrat'a yapılan pek çok göndermeden kısa ve özlü bir tanesi bile konu bağlamında Tefsir'in metodunu örnekledirebilme adına yeterli gelecektir: al-Sâmiri nisbesiyle anılan önemli şahsiyete Kuran'ın 20. suresinin 97. ayetinde Musa tarafından şunlar söylenir: “Defol git! Bu hayatta artık senin için “bana dokunmayın” demekten başka bir şey yok.” Mevdudi bu ifadeyi açıklamak üzere Levililer Kitabı'na (13:46-6) müracaat eder ki bu bölümde, karşılaşmaları muhtemel herkese toplum dışı kalmaları gereğine ve pis olduklarına ilişkin uyarıyı haykırmak zorunda olan cüzamlılar için konulmuş kuralları vardır. Mevdudi, es-Sâmiri'ye ilişkin yorumunu, yaptığı kötülüğün cezası olarak gerçekten cüzama yakalanmış olması, eğer böyle değilse de ruhen ve ahlaken cüzamlı olduğu için kendisine bu şekilde muamele edilmiş olunabileceği ihtimaliyle bitirir.¹⁴ Tefsirde satırlarca Kitab-ı Mukaddes'e (Mezmurlar, İşaya,

¹³ vii. 131 n. 106.

¹⁴ vii. 120 n. 74.

Yeremya, Ezeziel, hem Matta hem de Luka) göndermede bulunduğuna ilişkin birçok örnekten bir başkası için de 17. surenin 4. ayeti bağlamında yer verilmiş açıklama notuna bakılabilir.¹⁵

21. suredeki İbrahim kıssası bağlamında Talmud'a müracaat ve ondan yapılan uzun alıntılar söz konusudur. Ancak bu bağlamda Mevdudi'nin bu malzemeye (Yahudi materyal) ilişkin yaklaşım biçiminde "tasvip edilen-tasvip edilmeyen" şeklinde zuhur eden çift değerli muğlâk bir tavır söz konusudur. Buna göre bir taraftan Talmud, Kur'an'da yer aldığı şekliyle İbrahim kıssasına ilişkin birçok kabulleri –mesela kıssanın, Onun Irak'taki hayatına ilişkin kısımları, babasıyla olan mücadelesi ve ateşe atılması gibi Kitab-ı Mukaddes'de hiç söz edilmeyen bölümleri gibi- teyit eder görünürken; diğer taraftan herhangi bir kişi açıkça şunu hissedebilir: Kuran'daki anlatımın açıklığına ve bir peygamber olan İbrahim'e yakışmayan nitelemelere kesinlikle yer vermeyen içeriğe rağmen Talmud, bir birinden kopuk, tutarsız ve farazi bilgilerle doludur. Buradan hareketle kıssaya ilişkin Talmudî ve Kur'anî anlatımlar arasındaki farklılıklar; Kur'an'ın, daha ilk bakışta ne Kitab-ı Mukaddes ne de diğer İbrânî kutsal kitaplarına edebi bir bağımlılığının olamayacağını ispat eden bir delil olarak değerlendirilir.¹⁶ Dolayısıyla Talmud, belli düzeyde bir etkiye ve kullanılabilirliğe sahip gözüксе de çizginin nereden çekilmesi gerektiğini işaret eden hiçbir sınıra yer vermeksizin bu etki ve fayda açıkça sınırlandırılmıştır.

Birçok rengi içeren tefsir yelpazesinde Mevdudi'nin tefsirinin -hiç değilse Hint Alt kıtasındaki tefsir akımları çerçevesinde- yerini belirlemeye ilişkin herhangi bir çaba, mucizelere yönelik genel tavrı ve doğaüstüne ilişkin açık bildirgeleri hesaba katmak zorundadır. Nitekim 19. yüzyılın sonunda Seyit Ahmet Han ortaya attığı "Allah'ın keliması ile eylemi çelişmez" biçimindeki temel mütalaasıyla yoğun bir ilgiye mazhar olmuştu.¹⁷ Bu bakış açısı

¹⁵ vi. 117 n. 6.

¹⁶ vi. 160 n. 66.

¹⁷ Bu husus ve Seyit Ahmet Han'ın genel tefsir yöntemi için bk. Daud Rahbar, "Sir Sayyid Ahmad Khan's Principles of Exegesis, translated for his Tahrîr fi usûl al-tafsîr", MW, 46, 1956, 104-12, 324-35, özellikle bk. "The Fourteenth Principle", 325. Ayrıca bk. Aziz Ahmad, *İslamic Modernizm in India and Pakistan, 1857-1964*, Oxford, 1967, 31 vd.; daha fazla detay için bkz. Christian Troll, *Sayyid Ahmad Khan: A Reinterpretation of Muslim Theology*, New Delhi, 1978.

bütününüyle, doğal bir ortamda meydana geldiği iddia edilen doğaüstü olaylara, dildeki mecâzî kullanımlara vb.ne ilişkin açıklama peşinde koşan Kuran'ın naturalistik/doğalcı yorumunu merkeze almıştır. Seyyid Ahmet Han sonrası modernist Müslümanların çoğu da, İslam öğretisinin ve Kur'an'ın rasyonel karakterini savunanlar güruhunun birer üyesi olarak aynı perspektifi benimsemişlerdir. Onların araştırmaları modern çağın aydınlanmasına uyum sürecinde Müslüman zihinlerde oluşması muhtemel şüpheleri yatıştırmayı amaç edinmiştir. Her ne kadar Mevdudi; bu düşünürlerin savunusu amaçlarını paylaşıp, rasyonelliğe ilişkin vurgularını desteklese de doğaüstü olayların varlığını ve mucizelerin insanların sorunlarına yönelik tanımlanamayan tesirlerini kabulde gönülsüz değildir. Konu bağlamında pek çok örnek olmakla birlikte en önemlilerinden biri olan Muhammed'in miracına ilişkin yorum zikredilebilir. Kur'an, bu meşhur gece yolculuğuna ilişkin çok özlü bir anlatıma yer verirken Mevdudi, hadisten alıntılandığı detaylarla bu kısa ve özlü anlatımın bütün boşluklarını doldurur. Bununla birlikte içeriğini geleneğin biçimlendirdiği her detayın herkesçe kabul edilmesi gereğinde çok da ısrarcı değildir. Ayrıca miracı her halükarda elle tutulur gerçek bir olay olmaktan uzak ya bir rüya ya da mistik bir vizyon/tecrübe olarak değerlendiren kimi bireysel inançlara da yer verir. Mevdudi'nin bakış açısına göre; Peygamber beden olarak alınıp yedi semadan geçirilmiş, bütün perdelerin kaldırıldığı Allah'ın huzuruna çıkarılmış ve gizli gerçekleri tam manasıyla kendi gözleriyle bizzat görmüştür. Mevdudi olayın fiziki doğasının Kur'an'ın kullandığı dil ile de ispat edilmiş olduğunu ifade eder. Ancak Mevdudi'nin yorumunda ne Muhammed'in hala/teyzesinden ne de diğer bazı kimselerden gelen gece yolculuğunun bir rüya olarak tavsif edildiği haberlere ilişkin her hangi bir tartışmaya yer verilmemiştir. Aksine Mevdudi, her hangi bir kimsenin böyle bir olayın gerçekleşmesi mümkün müdür, değil midir? şeklinde bir soru sormasını mantıksız ve saçma olarak değerlendirir. Çünkü mümkün olma ya da olmamaya ilişkin bir soru ancak insan bağlamında ortaya atılabilecek bir sorudur; yoksa gücü, imkan ve kabiliyetleri sınırsız olan Allah hakkında böyle bir sorunun geçerliliği söz konusu olamaz. Nasıl olur da biri, insanoğlu aya kendi başına çıkabilmişken Allah'ın mucizeleri yaratma kabiliyetini sorgulayabi-

lir?¹⁸ (Görüldüğü üzere) Mucizelerin bir takım insanlar nezdinde oluşturduğu problem, sınırsız yaratma kudretine sahip ve her şeye kâdir Allah'ın niteliklerine gönderme yapılmak suretiyle çözümlenmiştir. Yapılan izaha göre; Allah her şeye kâdirdir, dolayısıyla eğer bir kişi Allah'a iman etmişse bu sonsuz yaratma kudretinden asla şüphe duymamalıdır. Mevdudi Muhammed'in ve Kur'an'ın ölümden sonra diriliş imkanına meydan okuyan inkarcılara karşı da aynı tutumu takındıklarını söyler. Bu konudaki Kur'anî cevap, dikkatleri insanın varlık alemine ilk getirilişindeki Allah'ın yaratma kudretine yönlendirir ve bu güçlü yaratıcının tekrar insanı kabirlerden diriltemeyeceğinin nedenini öğrenmeyi talep eder. İlginçtir ki, Miraç kıssası muhtemelen bütün Kur'an'da mistik bir karaktere sahip insanları cezbedici tek ayet olmasına rağmen Mevdudi'nin nazarında yalnızca mucizelerin olabilirliğinin kanıtlanmasına hizmet eder.

Birçok konuda da olduğu üzere Mevdudi'nin mucizelere ilişkin tutumu da çok da sarih değildir. Nitekim Mevdudi, birçok örnekte geleneksel olarak mucizelerin varlığına birer delil olarak algılanan Kurani imaların/kinayelerin, naturalistik (Doğal süreçleri söz konusu süreçlere neden olan doğal nedenlerinden hareketle açıklamayı ön gören anlayış) bir yöntem dahilinde yorumlanmasını öngören modernistlere benzer bir eğilim gösterir. Sözgelimi, 15. suredeki üzerlerine pişmiş çamurdan taşlar yağdırılmak suretiyle Lut kavmine verilen cezaya ilişkin yorum örnek olarak gösterilebilir. Nitekim Mevdudi, bu ayetteki taşların yağdırılması ifadesini gök taşı sağnağı, veya kül ve lav püskürmesi şeklinde gerçekleşmiş olabileceği yönünde anlamlandırır.¹⁹ Bu yorumlardan ikincisi, Lut Kavminin ters yüz edilmiş evleri (belki bir deprem sonucu olması mümkün) ve pişirilmiş taşlara yapılan referanslarla desteklenmiş görünüyor. Mevdudi aynı surenin 16. ayetini ise şu şekilde çevirir: “Ve biz gökleri hikmetli bir yönetim uğruna etrafı surlarla güçlendirilmiş pek çok sfere/küreye böldük.”²⁰ Devamında güçlendirilmiş küreler ifadesini açıklamaya koyulan Mevdudi, bu ifadeyi, kendilerine zarar verebilecek diğer uzay cisimlerinden ve hareketsiz gök taşlarından koruyacak bir

¹⁸ vi. 115 n. I. (Bu yorum Pakistan'daki “insan gerçekten ayın üzerinde yürümüşdür” inancına sahip bir takım dini gurupların üyelerine bir tepkiyi içermesinden dolayı ilginç bir yöne sahiptir.)

¹⁹ vi. 47 n. 41.

²⁰ vi. 34 n. 12.

şekilde gök cisimlerinin kuşattığı büyük bir meteor gurubu ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışır. Mevdudi, kendilerini müşahe-de edemesek de diğerlerinden farklı her bir sferi saran ve onları yok olmaya karşı koruyan görünmez duvarlar olarak burçların var olduklarını iddia eder. Küreler/burçlar doğal yasanın işleyişi gereği bu şekildedirler.

Son bir değerlendirme olarak, tefsirin politik yön ve imala-rına bir göz atabiliriz. İyi bilindiği üzere Mevdudi; hakiki İslam'ın zorunlu saydığı açık politik aktivitede, hem kendi yaşantılarını hem de toplumsal hayatı İslamî sisteme göre inşa edecek kararlı-lığa sahip samimi din adamlarınca kontrol edilecek İslami devle-tin zorunlu olarak kurulması gereğinde ısrar eden modern Müs-lüman düşünürlerinin en meşhurlarından biridir. Onun İslam'ın doğasına, emir ve yasaklarına ilişkin görüşleri neredeyse İslami dirilişin tam bir açılımı olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu gö-rüşler Mevdudiye olan aşırı hayranlıklarını itiraf eden İslam dün-yasının diğer coğrafyalarındaki benzer birçok liderin düşüncele-riyle oldukça yakın bir uyum gösterir.²¹ Bu yüzden Mevdudi'nin Kur'an yorumunda İslami öğretinin politik yüzüne ilişkin müthiş bir vurgunun hakim olduğunu ummak, makul bir beklenti ola-rak kabul edilebilir. Şu ana kadar tefsirdeki politik unsurun göze çarpmamış olması şaşırtıcıdır. Nitekim tefsirin başlangıcından sonuna kadar özellikle politik olabileceği ya da politik imalarla sahip olabileceği düşünülen konulara nadiren yer verilmiştir. Eğer birisi tefsirin ilgilendiği ana meseleleri karakterize etsey-di/detaylı bir biçimde inceleyseydi, merkezileştirilen sorunların teolojik ya da ahlaki içerikli olduğu ortaya çıkardı. Ahlakiliğin hukukla/şeriatle ve hukukun da devletle olan yakın ilişkisi görü-lebildiği ölçüde ilahi reçete ve yasaklamaları içeren bütün pasaj-lar için olduğu kadar ahlaki meseleleri ele alan bütün metinlerde de özellikle politik talepleri içeren bir argüman kurgulanabilir. Ne var ki bu argüman kabul edilse bile politik problemlerin usulüne uygun olarak ele alınışı, doğrudan diğer meselelere bağlı bir du-ruş çerçevesinde şekillenen imaların biçimlendirdiği ikincil bir konumdadır.

Yine de tefsirde az da olsa devletin doğasını/yapısını tasvir eden pasajlar söz konusudur. Sözgelimi 17. sure fiili kuruluşu-

²¹ Bk. C. J. Adams, "Mawdudi and Islamic State".

nun bir yıl öncesinde deklare edilen İslam Devleti'nin bir tür manifestosu olarak farz edilmektedir.²² Mevdudi, sureye ilişkin yorumunda muayyen bir ayet bağlamında şunları söyler: "Bu ayet İslam'a göre reforma /ıslaha başlamak için politik gücün gerekliliğine dair açık bir delildir. Bu durum meşru/yasal olmanın da ötesinde elde edilmesi hedef olarak gösterilen bir güçtür ki, bunun sadece dünyevi meselelere ilişkin olduğunu düşünenler apaçık bir yanlışla düşmüşlerdir. Gücün/iktidarın bu denli cezbedici olmasına rağmen, hali hazırda bir gereklilik olmaktan uzak olduğu aşıkardır. Çünkü Mevdudi'nin Kur'an okumasında yer verdiği konu bağlamındaki diğer ifadelerde güce/iktidara ilişkin genel eğilimde açık bir ihtiyat söz konusudur. Zihinde saklı tutulması gereken husus şu olmalı ki; Mevdudi İslam'da devrimci bir aksiyona yoğunlaşmayı arzulayan güce/iktidara dair her şeyin önüne geçmiş, dinamik bir gerekliliği asla bulamadı.

Politik imalarla konu edilen temalara ilişkin oldukça sık tekrarlanan vurgular gerçekte Allah'ın hükümranlılığına yapılan vurgulardır. Mevdudi'nin teolojisinin ve dünya görüşünün merkezi konumundaki bu öğreti, Tefsir boyunca sürekli olarak altı çizilen ve her fırsatta kendisine gönderme yapılan bir temeldir. Fakat bununla beraber devletin idaresi ya da yönetim biçiminin mahiyetine ilişkin hususların açıklanmasına nadiren yer verilir. Çoğunlukla ilgili bağlam teolojiktir, monoteizm/tek tanrıcılık, putların acziyeti, müşrik Arapların ilahi cezadan berî olacaklarına dair düşüncelerinden kaynaklanan kibirleri gibi konularla ilişkilidir. Herhangi bir kimse en azından bana göre Mevdudi'nin fikirleri ve politik aktivitelerine dair diğer eserlerine müracaat etmeksizin kendisiyle özdeşleşmiş politik perspektife dair açıkça Tefsirden kaynaklanan güçlü bir etkiyi kesinlikle ortaya koyamaz. (Mevdudi'nin tefsiri) bıraktığı genel izlenimin aksine modern etkilerin açık ve kesin izlerini sergilemekle birlikte Kuran'a yönelik geleneksel yaklaşımı fazlasıyla koruyan bir tefsirdir.

²² vi. 111-12.